

**Verslag eigen onderzoeksgebied Susanne Oetter in het Norgerholt
Februari 2023 tot en met februari 2024**

Inhoudsopgave

	Pagina
Inleiding	3
Het Norger Esdorpenlandschap	4 - 5
Historie Norgerholt en mijlpalen	5
Landschapsvisie Natuurmonumenten Norger Esdorpenlandschap en beheer Norgerholt	6 - 7
Natura 2000, geologie en archeologische monumenten	8
Bedreigingen	9
De pingoruïne	10
Zoogdieren, amfibieën en reptielen en vleermuizen	11
Vogels	13 - 14
Planten	15 - 18
Vierde mini-excursie en mijn ontwikkeling als natuurgids	19
Bronnen	20

Inleiding

De coronacrisis heeft mijn leven blijvend veranderd, en dan in positieve zin. Hoewel natuurbeleving me met de paplepel is ingegoten en ik tijdens mijn kinder- en jeugd jaren aan de rand van het Zwarte Woud in Zuid-Duitsland vaak erop uit trok, beperkte natuurbeleving zich sinds mijn komst naar Nederland op mijn tweeëntwintigste grotendeels tot reizen en buiten sporten. Een enkele keer trok ik er met mijn camera op uit maar van regelmatige wandeltochten was geen sprake.

Tijdens de eerste lock down had ik al snel behoefte om regelmatig naar buiten te gaan en het lukte mij vrij gemakkelijk om dat erin te houden. In eerste instantie ging ik vooral de natuur vlakbij mijn woonplaats Roden beter verkennen. Ik zocht in wandelgidsjes en op internet naar mooie wandelroutes en zo ontdekte ik ook de mooie tocht van Natuurmonumenten, startend bij Restaurant Norgerhout en door een stukje Norgerholt via Zuidvelde naar het beekdal van de Slokkert en via Westervelde weer terug naar het Norgerholt. Dat was mijn eerste kennismaking met het Norgerholt en ik was direct gegrepen door de bijzondere sfeer in het bos. Sfeer valt moeilijk onder woorden te brengen maar iedereen die eens een paar stappen op de dikke, verende humuslaag het bos in heeft gedaan en tussen de enorme hulstbomen en eiken door het bos heeft getuurd, weet wat ik bedoel.

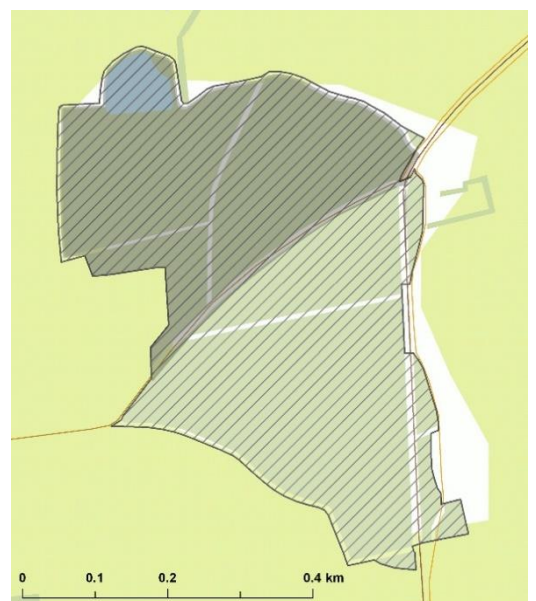
Dat was een van de redenen om te kiezen voor een stuk Norgerholt als mijn onderzoeksgebied. Daarnaast waren er een aantal praktische redenen: niet ver van mijn woonplaats Roden, de Natura 2000-status, het feit dat het één van de oudste bossen van Nederland is en de aanwezigheid van een ven.

Ook nu, bijna een jaar en vele bezoeken later, vind ik het Norgerholt nog steeds een bijzonder bos, al had ik meer variatie in planten, insecten en paddenstoelen verwacht. Doordat er in sommige stukken van het bos, in mijn onderzoeksgebied, amper sprake is van een kruid- en struiklaag in het bos is het voorkomen van andere planten dan bomen, varens en bramen vooral beperkt tot de randen van het bos en de paden. Toch geloof ik in het effect van het beheer van het bos door Natuurmonumenten en ben benieuwd hoe het bos zich in de toekomst zal verder ontwikkelen.

In overleg met het opleidingsteam heb ik gekozen voor een deel van het Norgerhout dat met ca. 25 hectare in zijn geheel te groot is als onderzoeksgebied. In dit verslag vertel ik over het gehele Norgerhout maar hebben mijn observaties betrekking op mijn eigen onderzoeksgebied (op het kaartje hiernaast donker gearceerd).

Mijn eigen waarnemingen en ervaringen heb ik in het cursief weergegeven.

Alle foto's zonder bronvermelding zijn van mezelf.

Het Norger Esdorpenlandschap

Het Norgerholt is een eeuwenoud bos midden in het Norger Esdorpenlandschap. Dit gebied behoort tot de best bewaarde esdorpenlandschappen van Nederland waar alle onderdelen ten dienste van de landbouw waren. Zij zijn ontstaan op de hogere zandgronden rond het jaar 1000 na Christus.

Kenmerken van een esdorpenlandschap zijn het dorp met een brink, de es, het beekdal en bos of heide.

De brink

Tegenwoordig ligt een brink vaak midden in het dorp, maar oorspronkelijk was da aan de rand van het dorp. Het was een plek waar de koeien en schappen 's ochtends en 's avonds bijeen werden gebracht; 's ochtends werden de koeien naar de weidegronden en de schapen naar de woeste gronden gebracht om te grazen en 's avonds werden de dieren weer verzameld om ze vervolgens naar de stallen te brengen. In de stallen werden zandhoudende plaggen gelegd die op de heide gestoken werden. Daarom worden de stallen potstallen genoemd. De plaggen met de urine en mest van de dieren werden dan later weer op de essen, de akkergronden, gebracht ter bemesting.

De es

De essen zijn de akkers die aangelegd werden op de hogere en dus droogste zandgronden. Door het verrijken van de essen met de mestplaggen uit de potstal werden de essen nog wat opgehoogd en dat is nog steeds terug te zien in het landschap. De essen werden vaak beschermd door houtwallen.

Gewassen die op de essen werden geteeld waren winterrogge, haver, gerst, vlas, boekweit, veldbonen, erwten en stoppelknol.

Het beekdal

De beekdalen werden gebruikt als hooi- en weilanden. Rond Norg zijn er drie beekdalen: ten zuidwesten de Slokkert die uitmondt in het Grootte Diep in het westen en ten oosten het Oostervoortse Diep.

Heideveld

Op het heideveld, ook woeste grond genoemd, werden de schapen gehoed en werden de heideplaggen gestoken voor gebruik in de potstal.

Op deze kaart uit de Landschapsvisie Natuurmonumenten Norger Esdorpenlandschap wordt het esdorpenlandschap rond Norg van ca. 1773 - 1794 getoond en zijn de onderdelen van het esdorpenlandschap goed te onderscheiden: in het groen de beekdalen, in het geel de heidevelden, in het donkergeel de bossen en in het wit de essen. Het Norgerholt is duidelijk te zien in het midden van de essen.

Bron: Hottinger-atlas.

Duidelijk wordt ook dat in dit landschap nauwelijks bossen voorkwamen. Men had echter wel hout nodig voor de bouw van boerderijen en als stookmateriaal en een incidentele boomkap op de brink waren hiervoor natuurlijk onvoldoende. Vandaar dat er bossen zoals het Norgerholt aangelegd werden om in die behoefte te voorzien.

Historie en mijlpalen

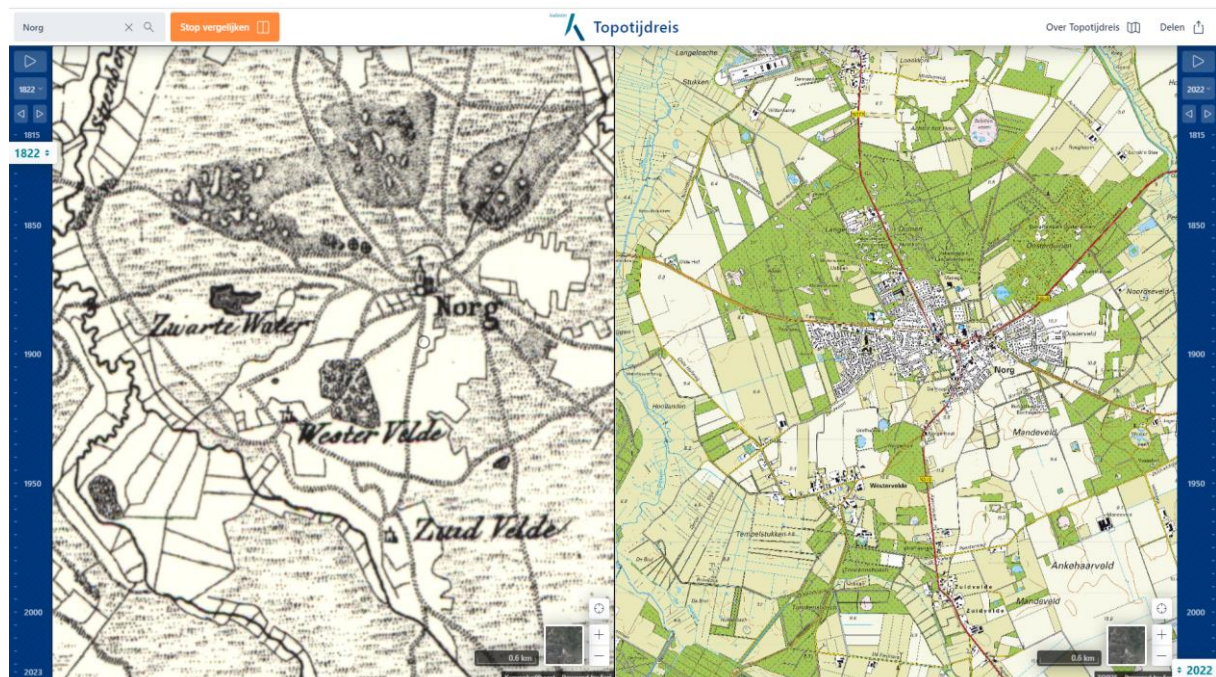
Volgens Natuurmonumenten is het Norgerholt het oudste bos van Nederland. Men gaat ervan uit dat het uit de 9^e eeuw stamt. De eerste vermelding van het bos is in een geschrift uit 1595.

Het bos was eigendom van de boermarke Norg en tot 1790 werd in het bos de jaarlijkse vergadering van de markegenoten gehouden, op een plek die "t Aole raodhoes" genoemd werd. Om de vergadering aan te kondigen werd op een boerhoorn geblazen. Het bos werd gebruikt voor de productie van hout voor het bouwen van boerderijen, voor het houden van varkens en voor het verzamelen van eikels voor de varkens en van brandhout. In het Telgenkamp, een door wallen en struweel afgescheiden perceel in de buurt van de pingoruïne, werden bomen opgekweekt.

In 1962 en in 1964 werden alle "waardelen", de aandelen van de boeren, verkocht aan Natuurmonumenten die het sindsdien beheert.

In 1987 is het aangewezen als bosreservaat wat betekent dat er geen hout meer geogst wordt.

In 2004 is het aangewezen als Natura 2000-gebied en in 2018 is het bos aangewezen als inheems genenreservoir voor hulst. Er wordt hier materiaal verzameld dat gebruikt wordt voor het kweken van hulst voor aanplant op andere plekken in Nederland.

Twee kaarten op www.topotijdreis.nl: de linker uit 1822 en de rechter uit 2023. Hoewel de infrastructuur is veranderd is de vorm van het bos niet erg veranderd.

Landschapsvisie Natuurmonumenten Norger Esdorpenlandschap en beheer Norgerholt

De Vereniging Natuurmonumenten, Beheereenheid Noordenveld, heeft in 2019 de "Landschapsvisie Norger Esdorpenlandschap 2019 - 2037 opgesteld. In dit document wordt verwoord op welke wijze Natuurmonumenten het behoud en beheer van het Norger Esdorpenlandschap wil uitvoeren. Het streven van Natuurmonumenten is om het historisch esdorpenlandschap te behouden en te versterken.

Er zijn tien actiepunten gedefinieerd:

1. Samen met de streek (betrekken van bewoners en gebruikers)
2. Natuurinclusieve landbouw
3. Eigen terreinen versterken en verbinden
4. Verbeteren abiotiek beekdalen
5. Cultuurhistorie centraal in bovenlopen
6. Middeleeuws beekdal in Tempelstukken
7. Focus op weidevogels in de Eenerstukken
8. Natuurlijke bossen
9. Herstel landschapselementen
10. Beleving van het landschap

Voor het Norgerholt is vooral punt 8 van belang. Natuurmonumenten omschrijft het beleid als "niets doen". Bomen worden alleen omgehakt als dit uit veiligheidsoverwegingen noodzakelijk is en dood hout blijft liggen.

Bij de ingang van het bos tegenover Restaurant Norgerholt vind je een aantal geringde bomen waaronder deze Amerikaanse eik. Ringen is een methode om het sapstroom in de boom te onderbreken waardoor de boom langzaam afsterft.

Ik vroeg me af hoe deze maatregel past in het beleid van "niets doen" en heb hierover Arjan Oosterhoff, Coördinator Natuurbeheer van het Norger Esdorpen-Landschap van Natuurmonumenten benaderd.

Zijn verhelderend antwoord: "In het Norgerholt kwamen/komen nog een aantal invasieve uitheemse plantensoorten voor waaronder Amerikaanse eik, Amerikaanse Vogelkers, Japanse Duizendknoop en Amerikaanse Berenklauw. Omdat deze soorten onze inheemse planten verdringen hebben we er voor gekozen om deze te bestrijden binnen de doelstellingen van het Norgerholt. We laten de bomen langzaam afsterven en al het hout blijft in het bossysteem (vandaar het ringen). Als we dit niet zouden doen lopen we het risico dat deze bomen/planten op de lange termijn zullen gaan domineren in het bos met een verminderde biodiversiteit tot gevolg."

De paden in het Norgerholt zijn vrij toegankelijk en honden mogen, mits aangelijnd, mee. Buiten de paden is de toegang echter verboden.

Begin maart 2023 heb ik contact gezocht met Natuurmonumenten om ontheffing aan te vragen. Dat verzoek werd helaas afgewezen. Als reden werd Opgegeven dat reeën en andere zoogdieren dan mogelijk op de weg terecht zouden komen en aangereden zouden kunnen worden.

Natuurlijk heb ik dit besluit gerespecteerd maar enkele keren, onder andere met Gerard Meijers, die wel ontheffing heeft gekregen, ben ik wel eens van de paden af het bos ingegaan. Behalve een ree en een muis ben ik geen zoogdieren tegengekomen, wel sporen ervan.

Natuurmonumenten heeft ook oude esgronden rondom het Norgerholt in beheer. Deze akkers zijn in gebruik als natuurakkers. Soorten die hier voorkomen zijn slofhakken, gewone spurrie, eenjarige hardbloem, kleine leeuwenklauw, driekleurig viooltje, akkerviooltje en korenbloem. De natuurakkers fungeren als buffer tussen Norgerholt en intensief gebruikte landbouwgronden.

Eind augustus 2023 liep ik eens op een middag langs deze natuurakkers en werd geraakt door de grote aantallen insecten boven de akker, een enorm gezoem.

Qua planten heb ik zelf onder andere knopherik, korenbloem en boekweit kunnen determineren in de akkers.

Natura 2000

In 2004 is het Norgerholt aangewezen als Natura 2000-gebied.

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden met het doel om de biodiversiteit te behouden.

Een Natura 2000-gebied wordt aangewezen op grond van twee Europese richtlijnen, de Vogelrichtlijn (uit 1979) en de Habitatrichtlijn (uit 1992).

Op het Norgerholt is het habitatype H9120, Beuken-eikenbossen met hulst van toepassing. Daarnaast is er een stukje dat onder het habitatype H91D0, hoogveenbossen valt, maar daarvoor is nog geen beheerplan opgesteld. Wel geldt er een zorgplicht voor dit deel van het gebied.

Beheerplan

Wanneer een gebied is aangewezen als Natura 2000-gebied stelt de provincie of Rijkswaterstaat een beheerplan op waarin vermeld wordt welke maatregelen nodig zijn om de natuurdoelen te halen. De provincie Drenthe heeft een beheerplan opgesteld voor de periode 2016 tot 2022 en dat plan is verlengd tot maart 2028. In dat beheerplan staat welke maatregelen nodig zijn om het bos duurzaam te behouden.

Geologie

Het Norgerholt ligt op een uitloper van het Drents Plateau, het Plateau van Norg dat is ontstaan in het Pleistoceen (750.000 tot 10.000 jaar geleden). Onder het bos ligt een keileemlaag die in dikte verschilt van 0,5 tot 2 meter. Deze keileem is met het ijs in de voorlaatste ijstijd, het Saalien, ca. 150.000 jaar geleden, meegekomen.

Gedurende de laatste ijstijd, het Weichselien, was er in Drenthe weliswaar geen ijs, maar er heerste wel een streng poolklimaat. In deze periode ontstonden de pingo's (zie elders in dit verslag). Door de kou en droogte en deze tijd waaide dekzand over het keileem. In het Norgerholt varieert de laag dekzand tussen 0,8 meter in het zuidwesten tot ca. 1,6 meter in het noorden.

Op het dekzand ligt een holtpodzol met daarop een dikke laag humus (moderpodzolgrond).

Archeologische monumenten

Er bevinden zich in het bos drie grafheuvels uit de bronstijd (2000 tot 800 voor Christus).

Bedreigingen

Stikstof

De grootste bedreiging voor het Norgerholt is de stikstofbelasting. Hoewel de stikstofdepositie is afgenomen, werd de kritische depositiewaarde echter nog steeds overschreden. Op basis van berekeningen wordt verwacht dat in 2030 de overschrijding weliswaar lager zal zijn maar toch aanwezig zal zijn.

Aangezien het nog onduidelijk is wat de juiste herstelmaatregelen zijn blijft het bij monitoring totdat de uitkomsten van een onderzoek in het kader van het Programma Aanpak Stikstof (PAS) in andere gebieden in Drenthe bekend zijn.

De Provincie Drenthe heeft een uitgebreide Gebiedsanalyse PAS van het Norgerholt opgesteld.

De mens en zijn dieren

Zowel Aaldrik Pot als Gerard Meijers constateren dat er de laatste jaren mede door de coronapandemie meer mensen het bos bezoeken en dat er steeds meer nieuwe paden in het bos zijn ontstaan door mountainbikers en ruiters en dat er in de pingoruïne veel honden zwemmen. Zelf kom ik ook geregeld loslopende honden tegen.

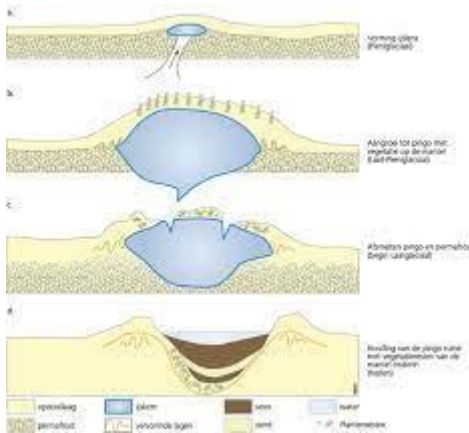
De pingoruïne

Het ven in mijn onderzoeksgebied is een pingoruïne. De pingoruïnes in Drenthe zijn ontstaan door pingo's uit de laatste ijstijd, het Weichselien, 115.000 tot 10.000 jaar geleden.

Een pingo, zoals die in gebieden van permafrost zoals bijvoorbeeld in delen van Canada, nog steeds voorkomt, is een heuvel die is ontstaan doordat een ondergrondse ijslens de bodem heeft opgedrukt. De ijslens is ontstaan doordat grondwater in scheuren in de bodem omhoog kwam en bevroor.

Tijdens de laatste ijstijd groeiden de pingo's doordat er steeds grondwater aangevoerd werd. Hierdoor ontstonden er scheuren en doordat er nu zonlicht op het ijs kon schijnen begon het ijs te smelten. Uiteindelijk bleef er een ringvormige krater over die zich vulde met smeltwater. Dit wordt een pingoruïne genoemd.

Maar met deze pingoruïne is er wel iets bijzonders aan de hand. Als je vorm bekijkt is die namelijk niet helemaal rond, aan de zuidkant zie je een scherpe rechte lijn. De reden hiervoor is dat toen men had besloten om het overwoekerde ven uit te baggeren, men bedacht om een stukje van de begroeiing te laten staan, het deel onderaan de scherpe rechte lijn. Dit blijkt hoogveen te zijn, een habitat dat zeer zeldzaam is geworden. In 2014 is het habitattype H91D0 (veenbossen, hoogveenbos) aan het beheerplan toegevoegd. Dit habitattype is weliswaar nog niet aangewezen maar in het beheerplan is opgenomen dat de beheerder wel een zorgplicht heeft.

Afbeeldingen van www.pingoruines.nl en Google

Op een dag vond ik bij het bankje een ruisvoorn die helemaal intact leek. Wellicht was de vis prooi van een reiger die verstoord werd en de vis daarom moest laten liggen?

Zoogdieren

In het bos komen reeën, hazen, eekhoorns, egels, vos, konijn, bunzing en boommarter voor.

Zelf heb ik het bos één keer een ree gezien en verder lig- en schraapplekken van reeën gezien. Aaldrik Pot wees me in mei 2023 op sporen van reeën aan jonge takken.

Ook wees Aaldrik me op een pootafdruk van een das. Ik wist dat in een perceel een stukje zuidelijker een dassenburcht is, maar niet dat ze het Norgerholt bezochten. In een gedeelte van het bos buiten mijn onderzoeksgebied vonden we ook woelssporen en konden we in het weiland tussen het Norgerholt en het perceel waar zich hun burcht bevindt, ook een wissel herkennen. Kennelijk steken ze dus geregeld het weiland over om een bezoek te brengen aan het Norgerholt.

In december 2023 vond ik in het Norgerholt nog een drol die volgens Obsidentify 100% van een das is. Aangezien de vindplaats vlakbij eerder gevonden woelssporen van dassen is lijkt dit wel aannemelijk.

Amfibieën en reptielen

In het bos komt een populatie van de gewone pad voor. Hun paaigebied is het ven even verderop ten westen, dus niet de pingoruïne in mijn onderzoeksgebied. Men denkt dat het daar te zuur is voor padden. Langs de weg parallel aan de Hoofdweg zijn afrasteringen te zien waar paddentunnels zijn aangelegd.

Rond de pingoruïne komen veel groene kikkers voor en in mindere mate bruine kikkers.

Vleermuizen

Er komen verschillende soorten vleermuizen in het Norgerholt voor: de baard/brandsvleermuis, dwergvleermuis, franjestaart, gewone grootoorvleermuis, laatvlieger, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis en watervleermuis.

Vogels

In mei 2023 mocht ik een keer mee broedvogels tellen met Gerard Meijers die al sinds 2001 de broedvogeltelling voor Sovon doet. Dit was een bijzondere belevenis. We hadden op een zondagochtend om half zes bij de pingoruïne afgesproken maar al op de parkeerplaats bij Restaurant Norgerhout werd ik verwelkomd door een enorme kakofonie aan vogelgeluiden. Voor mij als beginnend vogelaar te veel om elk afzonderlijk vogelgeluid te kunnen onderscheiden maar voor Gerard natuurlijk geen enkel probleem. De reden dat Gerard vaak op zondagochtenden vroeg de vogeltelling doet is dat er dan het minste verkeer is op de weg. Gerard heeft van Natuurmonumenten vrijstelling gekregen en mag dus van de paden af het bos in. Dat heb ik geweten: het ging werkelijk kriskras door het hele Norgerholt en ik kon hem amper bijhouden.

Het leek me interessant om de resultaten van de telling van Gerard van 2023 te vergelijken met die van 2022, zie onderstaande tabel (gesorteerd op Euring-codes):

Soort	Aantal	
	2023	2022
Grauwe gans	1	1
Nijlgans	0	1
Wilde eend	3	3
Sperwer	1	0
Buizerd	2	1
Waterhoen	1	2
Holenduif	3	3
Houtduif	15	8
Bosuil	1	1
Groene specht	1	1
Grote bonte specht	12	20
Middelste bonte specht	1	1
Kleine bonte specht	4	5
Boompieper	1	1
Winterkoning	15	20
Heggenmus	1	1
Roodborst	23	37
Gekraagde roodstaart	5	6
Merel	24	28
Zanglijster	8	8
Grote lijster	4	4
Braamsluiper	1	0
Grasmus	1	0
Tuinfluit	1	1
Zwartkop	25	28
Tjiftjaf	16	11
Goudhaan	2	0
Fitis	0	1
Grauwe vliegenvanger	7	6

Bonte vliegenvanger	9	5
Glanskop	3	4
Matkop	0	1
Pimpelmees	15	17
Koolmees	26	29
Boomklever	7	12
Boomkruiper	15	19
Gaai	2	1
Kauw	1	0
Zwarte kraai	2	2
Spreeuw	27	26
Huisemus	6	8
Vink	20	22
Groenling	0	1
Appelvink	2	2
Geelgors	2	2

Top 5

	2023	2022
Spreeuw	27	26
Koolmees	26	29
Zwartkop	25	28
Merel	24	28
Roodborst	23	37

Gerard vermeldt in zijn verslag over 2023 dat hij 51 soorten broedvogels heeft aangetroffen waarvan 41 met een territorium. Hij constateert verder dat de merel weer in een groter aantal voorkwam na enkele jaren achteruitgang door een virus. Als opvallendste dalers noemt hij winterkoning en roodborst maar hij heeft er geen verklaring voor. Ook is er een verdere achteruitgang van pimpelmees en koolmees te zien.

Hoewel ik in 2023 veel heb bijgeleerd over vogels ben ik nog een beginnend vogelaar. Vogelsoorten die ik zelf heb kunnen determineren tijdens mijn wandelingen in het Norgerholt waren: grauwe gans, wilde eend, houtduif, grote bonte specht, groene specht, roodborstje, grote lijster, zanglijster, zwartkop, kool- en pimpelmees, goudhaan, tjiftjaf, boomklever, winterkoningen en natuurlijk vink en merel.

Op 29 augustus 2023 liep ik vanuit de bosrand vanuit de westelijke bosrand het bos in op het zandpad dat verderop op het Boersma's pad stuit. Niet ver van de bosingang trof ik dit tafereel. Ik weet niet veel af van veren van roofvogels en raadpleegde daarom mijn studiegenoot Peter Verschuren. Peter liet me weten dat dit zonder enige twijfel de veren van een volwassen sperwervrouwtje zijn die door een havik is gepakt. Toen ik op 12 mei 2023 met Aaldrik Pot op dezelfde plek het bos inliep zei Aaldrik dat hij een wegvliegende sperwer had gezien die waarschijnlijk daar in de buurt een nest zou hebben. Een mooi voorbeeld hoe het werkt in de natuur: dit sperwervrouwtje heeft in dit seizoen (hopelijk) en nest jongen groot gebracht om vervolgens prooi te worden voor een havik.

Planten

(Bron: Beheerplan Norgerholt Provincie Drenthe, juli 2016)

Latijnse naam	Nederlandse naam
Bomen en struiken	
<i>Acer pseudoplatanus</i>	Gewone esdoorn
<i>Amelanchier lamarckii</i>	Krentenboompje
<i>Betula pubescens</i>	Zachte berk
<i>Corylus avellana</i>	Hazelaar
<i>Crataegus monogyna</i>	Eenstijlige meidoorn
<i>Fagus sylvatica</i>	Beuk
<i>Hedera helix</i>	Klimop
<i>Ilex europaeus</i>	Hulst
<i>Lonicera periclymenum</i>	Wilde kamperfoelie
<i>Picea abies</i>	Fijnspar
<i>Prunus serotina</i>	Amerikaanse vogelkers
<i>Pseudotsuga menziesii</i>	Douglasspar
<i>Quercus robur</i>	Zomereik
<i>Quercus rubra</i>	Amerikaanse eik
<i>Rhamnus frangula</i>	Sporkehout
<i>Robinia pseudoacacia</i>	Robinia
<i>Sambucus nigra</i>	Gewone vlier
<i>Sorbus aucuparia</i>	Wilde lijsterbes
<i>Tilia cordata</i>	Winterlinde
<i>Ulmus spec.)</i>	Iep
Bramen	
<i>Rubus aphidifer</i>	
<i>Rubus arrhenii</i>	Witte grondbraam
<i>Rubus contritidens</i>	Mummelschuilbraam
<i>Rubus drenthicus</i>	
<i>Rubus erinacellus (=egregius)</i>	
<i>Rubus flexuosus</i>	Slanghumusbraam
<i>Rubus glandithyrso</i>	Rode contrastbraam
<i>Rubus gratus</i>	Zoete haarbraam
<i>Rubus idaeus</i>	Framboos
<i>Rubus nessensis</i>	Vroege rogbrummel
<i>Rubus pallidus</i>	
<i>Rubus pedemontanus</i>	Sierlijke woudbraam
<i>Rubus plicatus</i>	Geplooid stokbraam
<i>Rubus pyramidalis</i>	Pluimkambraam
<i>Rubus schlechtendalii</i>	Spitse haarbraam
<i>Rubus silvaticus</i>	Donkere bosbraam
<i>Rubus sprengei</i>	rode grondbraam
Kruiden	
<i>Anemone nemorosa</i>	Bosanemoon
<i>Ceratocarpus claviculata</i>	Rankende helmbloem
<i>Convallaria majalis</i>	Lelietje van dalen
<i>Dryopteris dilatata</i>	Brede stekelvaren

Luzula pilosa	Ruige veldbies
Maianthemum bifolium	Dalkruid
Milium effusum	Bosgierstgras
Molinia caerulea	Pijpenstrootje
Oxalis acetosella	Witte klaverzuring
Polygonatum multiflorum	Veelbloemige salomonszegel
Polypodium vulgare	Gewone eikvaren
Pteridium aquilinum	Adelaarsvaren
Stellaria holostea	Grote muur
Stellaria nemorum subsp. montana	Norger bosmuur
Vaccinium myrtillus	Blauwe bosbes

Behalve de braamsorten kan ik deze planten op een enkele na allemaal determineren maar ik ben ze in mijn onderzoeksgebied niet allemaal tegengekomen. Dat heeft enerzijds ermee te maken dat mijn onderzoeksgebied slechts een deel van het bos beslaat en anderzijds dat ik in principe niet van de paden af mag. Dit betreft met name boomsoorten zoals bijvoorbeeld de winterlinde en robinia.

Wat kruiden betreft is het vermeldenswaardig dat veel soorten alleen in oudere bossen voorkomen zoals adelaarsvaren, gewoon salomonszegel, dalkruid, bosgierstgras, bosanemoon, lelietje van dalen, witte klaverzuring. Naast deze soorten die ik allemaal heb kunnen vinden, heb ik de koekoeksbloem, hondsdraf, schijnaardbei, speenkruid, robertskruid, zevenblad, bonte gele dovennetel, klimopereprijs, gewone ereprijs, gewone vogelmelk en geel nagelkruid gevonden.

Bosanemoon

Dalkruid

Gewone salomonszegel

Boshycinth

Bosgierstgras

Gewone vogelmelk

Natuurlijk mag in een verslag over het Norgerholt een vermelding van de enorm grote hulstbomen niet ontbreken. Hulst (*Ilex aquifolium*) kennen we meestal als struik maar veel exemplaren in het Norgerholt zijn uitgegroeid tot heuse bomen. Met hun glanzende bladeren en rode besjes zijn ze bepalend voor de bijzondere sfeer in het Norgerholt.

De bladeren zijn doornig getand met scherpe punten maar bij oudere exemplaren komen ook bladeren met gladde randen en alleen een spitse punt voor, zoals op de foto hiernaast te zien is. Volgens Flora van Nederland is hier nog geen verklaring voor gevonden.

De bloemen worden bestoven voor bijen, vliegen en zweefvliegen en de vrouwelijke planten vormen rode bessen die voor mensen giftig zijn en ook bij vogels niet erg geliefd.

Doordat hulst een bladhoudende soort is en op sommige plekken weinig licht de bodem bereikt, komen daar weinig kruiden tot ontwikkeling.

Norger bosmuur

De meest bijzondere plant die in het Norgerholt voorkomt is de Norger bosmuur. Deze ondersoort van de bosmuur (*Stellaria nemorum* subsp. *montana*) komt verder nergens in Nederland voor. Ook de grote muur (*Stellaria holostea*) komt in het Norgerholt voor en het leek me nuttig om op zoek te gaan naar de verschillen. Het meest in het oog vallend zijn de bladeren: de bosmuur heeft spitse, eironde bladeren terwijl die van de grote muur smal en lijnvormig zijn. Ook de stengel is verschillend: de bosmuur heeft een ronde stengel en de grote muur een vierkantige. Daarnaast verschillen de bloembladen. Die zijn weliswaar bij beide soorten wit en vijf in getal, maar de bladen van de bosmuur zijn bijna volledig ingesneden zodat het bijna lijkt alsof het om 10 bloembladen gaat, terwijl die van de grote muur slechts tot het midden zijn ingesneden.

Norger bosmuur

Grote muur

Vierde mini-excursie

Op 14 oktober 2023 verzorgde ik een mini-excursie in het onderzoeksgebied voor ca. 10 personen; medestudenten en leden van het opleidingsteam.

Ik bereidde me grondig voor omdat ik zeker wilde zijn dat ik geen tekst op papier nodig zou hebben en dat ik goed uit mijn woorden zou komen. Eerst bepaalde ik de route en de plekken en vervolgens, welke onderwerpen ik op welke plek wilde bespreken. Ik bedacht interacties met de groep en anekdotes om er een persoonlijke noot toe te voegen en het geheel wat losser te maken. Ook printte ik een luchtfoto van de pingoruïne en een foto van de veren van een sperwervrouwtje. Als afsluiting leek het me leuk om een muffin met zelf geplukte bramen aan te bieden, met een verwijzing naar de vele bramensoorten die in het Norgerholt voorkomen. Ik schreef een tekst en oefende deze eerst voor mezelf en daarna nog drie keer met een medestudente, met vriendinnen en met een bevriend stel.

Stopplekken

Na een welkomstwoord op de parkeerplaats van Restaurant Norgerhout was de volgende stopplek een open plek in het bos, een paar stappen van het pad af. Ik liet de aanwezigen de sfeer proeven en de dikke humuslaag voelen en vertelde vervolgens over de historie van het bos.

De volgende stopplek was aan de rand van het ven waar ik uitlegde wat een pingoruïne is en over het stuk bewaard hoogveen.

Daarna bleef ik staan bij de bocht van de weg om het ven met uitzicht op de es om te vertellen over het Norger Esdorpenlandschap.

Bij de vindplek van de veren van het sperwervrouwtje vertelde ik iets over vogels en andere dieren in het bos en bij de t-splitsing van de twee paden sloot ik af nadat ik kort iets over de Norger bosmuur en de vele bramensoorten vertelde. De bramenmuffins vielen goed in de smaak en we liepen terug naar de parkeerplaats.

Ik kreeg veel positieve feedback. De verbeterpunten betroffen allen het vrij hoge tempo.

Mocht ik gevraagd worden om een uitgebreidere excursie in het Norgerholt te verzorgen dan zou ik er opnieuw voor kiezen om tijdens de excursie in te gaan op cultuurhistorische aspecten, informatie over het beheer en over fauna en flora en verdere landschapsaspecten maar ook in te zetten op beleving, zoals het voelen van de dikke humuslaag.

Inmiddels heeft Natuurmonumenten mij laten weten open te staan voor een samenwerking voor excursies in het Norger Esdorpenlandschap.

Mijn ontwikkeling als natuurgids

Het me verdiepen in het onderzoeksgebied en het voorbereiden van een excursie en die ook daadwerkelijk met goede resultaten te verzorgen was voor mij een grote stap voorwaarts in mijn ontwikkeling als natuurgids. Ik heb met name door deze vierde mini-excursie vertrouwen in mijn gidskwaliteiten gekregen.

Wat mij daarnaast ook heeft verrijkt is het feit dat in mijn onderzoeksgebied cultuurhistorie erg belangrijk is, een onderwerp dat me eerder niet zo wist te boeien maar dat me steeds meer is gaan interesseren.

Bronnen

- Landschapsvisie Norger Esdorpenlandschap 2019 – 2037, Vereniging Natuurmonumenten, Beheereenheid Noordenveld, oktober 2019
- Beheerplan Norgerholt van de Provincie Drenthe (verlengd tot 10 maart 2028)
- De bodemgesteldheid van bosreservaten in Nederland, deel 32, Bosreservaat Norgerholt, door P. Mekkink, 1999
- Gebiedsanalyse PAS Norgerholt, Provincie Drenthe, versie 15-12-2017
- Broedvogels in het Norgerholt in 2023, verslag door Gerard Meijers,
- Broedvogels in het Norgerholt in 2023, verslag door Gerard Meijers, juli 2023

<https://www.geheugenvandrenthe.nl/norger-esdorpenlandschap>

<https://burostadenland.nl/gebiedsvisie-esdorpenlandschap-norg/>

<https://www.geologievannederland.nl>

<https://www.pingoruines.nl>

<https://www.historischnorch.nl>

<https://www.floravannederland.nl/>

Apps:

Birdnet

Obsidentify

